

Lhh

Jubileumi ülészak

A jubileumi ünnepeket szeptember 3-án Berend T. Iván, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, rektor nyitotta meg. A megjelentek között volt Losonczy Pál, az Elnöki Tanács elnöke, Nyers Rezső, az MSZMP KB titkára és Nagy Miklós, művelődésügyi miniszter. Miután röviden felvázolta az egyetem 25 éves történetét, kitért a jövő feladataira is. Hangsúlyozta, hogy a módszertani eszközök oktatásának bevezetése, kiszélesítése, fő vívmányainak megőrzése után most éppen a közgazdasági-társadalomtudományi bázis oldaláról kell erősíteni az egyetemi képzést. A matematizálás fontos eszköz a közgazdasági kérdések megválaszolásához. Segít pontosabban mérni, egzaktabban elemezni. A közgazdasági kérdéseket azonban, amelyekre a válaszokat keressük, csakis közgazdaságilag lehet megfogalmazni. A kiindulási elveket, melyekre a modellt építjük, csak szilárd, széles körű, valóságfeltáró és egyben tudatot formáló társadalomtudományi vizsgálatok alapozhatják meg.

A közgazdasági kérdések társadalmi jelenségek részei, társadalmi folyamatok elemei, melyek az egyén és a közösség bonyolult szociológiai, sőt pszichológiai mozgásjelenségeinek összességébe illeszkednek. S mindez történeti folyamatokban, előzményekre épülve, történelmileg kialakult magatartásokkal, hagyományokkal áthatva. Mikor ezen kérdésekhez közelítünk, pillanatra sem téveszthetjük szem elől a történetiség alapvető marxista követelményét — mondotta Berend T. Iván.

Nyers Rezső, az MSZMP KB titkára a párt Központi Bizottságának nevében üdvözölte az ünnepelő egyetemet. A 25 évvel ezelőtti forradalmi változások eredménye az egyetem is, amely előtt nagy történelmi feladat állt és áll: a marxizmus és leninizmus gondolatának széles körű elterjesztése hazánkban.

Külön kitért Nyers Rezső a szovjet tapasztalatok teremtő erejére, rámutatva arra, hogy ezek segítségével tudunk csak előre lépni a szocializmus építésében, a szocialista közgazdasásképzésben. A szovjet példa átgondolt és nem formális felhasználása mindenkor anyagi erő hazánkban.

Párhuzamosan kell dolgozni most és a jövőben a szocialista politikai gazdaságtan továbbfejlesztésén és megismertetésén, valamint az ágazati gazdaságtanok tökéletesítésén és elterjesztésén. Együtt kell dolgoznunk a központi tervezés tartalmának és módszereinek állandó tökéletesítésén, valamint az üzemgazdasági ismeretek bővítésének elmélyítésén. Jobban meg kell ismernünk a piacon jelentkező keresletet, azt magasabb szinten kell kielégíteni. Erőteljesen dolgoznunk kell az országon belüli és a nemzetközi munkamegosztás fejlesztésén, hogy a magyar népgazdaság megtalálja a megfelelő helyét az új kialakuló nemzetközi munkamegosztásban. Az egyetemnek mind korábban, most is vállálnia kell a szocialista emberré válás elősegítését az elmélet és a gyakorlat gyümölcsöző összekapcsolását — mondotta Nyers Rezső.

A jubileumi ünnepség során leplezték le Varga Jenő, a Tanácsköztársaság nevelőbiztosának szobrát, a magyar közgazdaságtudomány néhány jeles képviselőjét — Berei Andort, Friss Istvánt és Háy Lászlót — pedig az egyetem díszdoktorává avatták.

A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem 25 éves jubileuma alkalmából Losonczy Pál, az Elnöki Tanács elnöke több kormánykitüntetést adott át, az Egyetem oktatóinak és dolgozóinak. A Munka Érdemrend arany fokozatát kapta: dr. Forgács Tibor egyetemi tanár és dr. Vági Ferenc egyetemi tanár. Két oktató részesült a Munka Érdemrend ezüst fokozatáért és hárman pedig a Munka Érdemrend bronz fokozata kitüntetésben. Molnár Sándor testnevelő tanár Sport Érdemérem arany fokozatát kapta. Az egyetem 40 oktatója és dolgozója különböző miniszteri kitüntetésben részesült.

A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem 25 éves fennállásának megünneplésére szeptember 4—5-én tudományos ülészakot rendez, amelynek központi témája a szocialista vállalatelmélet. A tudományos ülés napirendjén szerepel a gazdasági növekedés tényezőinek megvitatása is.

A szocialista vállalatelmélet

Szabó Kálmán, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, egyetemi tanár az *egységes vállalatelmélet* kifejlesztésé-

(Folytatás a 3. oldalon)

JUBILEUMI ÜLÉSSZAK

(Folytatás az 1. oldalról)

nek szükségességét taglalja. Felvázolja azokat az okokat, amelyek miatt a közgazdasági érdeklődés a vállalatok felé fordult. Hangsúlyozza, hogy az egységes vállalatelmélet nem új ágazati tudományként kell művelni, hanem a különböző tudományágak konzisztens és integrált fejlesztése alapján. (Irányítás és szervezés, üzembgazdaságtan, jogtudomány, szociológia stb.)

A referátum részletesen felvázolja a társadalmi kutatási főirány szerepét a vállalatelmélet fejlesztésében. Szól arról, hogy e témakörön belül az elméleti és az alkalmazott kutatások között meghatározott munkamegosztás van, de rámutat arra is, hogy „a munkamegosztást mégsem szabad mechanikusan valamiféle átléphetetlen, vagy csak vízummal átléphető határnak felfogni...” Majd hangsúlyozza a tudomány és a gyakorlat kapcsolatát.

A vállalatok a termelési eszközök és a munkaerő összekapcsolása révén részt vesznek a társadalmi újratermelés folyamatában. De a vállalati specifikumokat a termelőerők fejlettségéből, az áruviszonyokból adódó formáktól és a termelési viszonyok alakulásától függően kell meghatározni.

A referátum fellép a polgári és a szocialista vállalatelmélet azonosítása ellen. A hamis azonosítás óhatatlanul bizonyos technokratikus elméletek kritikáitán átvetéléshez és egyes formák mechanikus másolásának kísérletéhez vezet. Egyes „baloldali” teoretikusok vitatják a jelenlegi fejlődés szocialista jellegét.

Helytelen tagadni pl. az ún. marketing irányzat piackutatási, keresletbefolyásoló módszereinek, a fogyasztói viselkedéstanulmányok alkalmazásának lehetőségét a szocializmusban. Hiszen arra a célra, hogy jobban megismerjük a szükségletalakulás objektív tendenciáit, a fogyasztói döntéseket motiváló tényezőket, ez igencsak alkalmas.

Szabó Kálmán hangsúlyozta, hogy az ágazati kutatások között nem megfelelő a kommunikáció és az ágazati sajátosságokat gyakran eltűnőzik.

A referátum végül részletesen foglalkozik azokkal az elméleti és gyakorlati torzulásokkal, amelyek a vállalatoknál esetenként jelentkező technokratikus beállítottságból, bizonyos általános igazságok mechanikus követéséből fakadnak, amelyek az anyagi érdekkel szembeállva támadják a szocialista gazdaság ártermelő jellegéből fakadó sajátosságokat, amelyek a matematikai módszerek túlértékelésével egyoldalú normatívitást kölcsönöznek a gazdasági folyamatoknak.

Varga Sándor, a közgazdaságtudományok doktora, egyetemi tanár, referátumának téziseiben a vállalati szervezési és vezetési kutatásokról számol be. Az MSZMP KB 1971. decemberi határozata kapcsolatának fontosságával, a vállalaton belüli döntési folyamatok centralizációjának és decentralizációjának kérdésével, s a szervezeti szinten mértékével és a szervezési változatok gazdasági hatékonyságának vizsgálatával.

Emberi tényezők

Józsa Ödön, egyetemi docens referátumában a munkaügyi tevékenységnek a vállalati gazdálkodásban betöltött szerepéről szól. Történelmi visszapillantást ad arról, hogy gazdasági fejlődésünk extenzív korszakában mi jellemezte a munkaügyi tevékenységet. Megállapítja, hogy a fő figyelem, a termelési anyagi tényezői (beruházás, munkatárgy, munkaeszköz) felé fordult és a munkaerő, az emberi tényezők nem kaptak jelentőségüknek megfelelő helyet az elméleti kutató, valamint a gazdasági-gyakorlati munkában. A korábban érvényesülő, direkt típusú gazdaságirányítási rendszer előírásai, bérszabályzói, árrendszere is olyan irányban hatottak, amely a vállalatokat, a gazdasági egységeket nem készítette a munkaerővel való ésszerű gazdálkodásra.

Rámutatott arra, hogy a munkaügyi tevékenység, a munkaerő gazdaságos, hatékony felhasználását háttérbe szorította az is, hogy a munkaerő „olcsó” volt a vállalatok számára. (Ez ma is fennáll bizonyos mértékig.) E korszakot jellemezve rámutat a munkaügyi szakemberképzés elhanyagolására is.

Gazdasági fejlődésünk jelenlegi, intenzív szakaszában gazdasági előrehaladásunk egyik kulcsproblémája a munkaerő-helyzet, amelyet különösen bonyolulttá tesz a munkaidő-csökkenés, a tanulmányi idő általános növekedése, a szolgál-

tatások kiszélesedése stb. Majd Józsa Ödön azt vizsgálja, hogy a gazdasági hatékonyság növelése, valamint a technikai színvonal növekedése milyen feladatokat ró a munkaügyi tevékenységre. Külön foglalkozik a szabad munkaerő-áramlás gazdaságpolitikai összefüggéseivel.

A referátum kitér a vállalati munkaügyi tevékenység funkcióinak bemutatására, kiemelve azokat a különlegességeket, amelyek a munkaerőt a többi termelési tényezőtől megkülönböztetik.

Az optimális gazdálkodásért

Megyeri Endre, a közgazdaságtudományok kandidátusa, egyetemi tanár a vállalati alapok optimális kihasználása témáját dolgozza fel referátumában. Részletesen foglalkozik azzal a vitával, amely a szocialista közgazdasági irodalomban a hatékonyság értelmezésével kapcsolatban napjainkban ismét megjelent. Majd az egyedi döntések statikus népgazdasági hatékonysági mutatójával kapcsolatos kritériumokat jelöli ki. Ezek a következők:

— a tevékenységnek hozzá kell járulnia a nemzeti jövedelemhez;

— a tevékenységnek fizetőképes szükségletet kell kielégítenie, társadalmi használati értékoldarról meg kell felelnie az arányossági követelményeknek;

— a tevékenységnek minimális ráfordítással kell biztosítania a nemzeti jövedelemhez való hozzájárulást, mégpedig a társadalmi munka egészének a szintjén, figyelembe véve a különböző tevékenységekre eszközölt ráfordítások kölcsönhatásait;

— a tevékenységnek ráfordítási struktúrájának összhangban kell lennie a felhasználás-fogyasztás optimális arányával.

Ezt követően Megyeri Endre bemutatja azt a matematikai rendszert, amelyet ezen összefüggések kifejezésére javasol.

A közgazdasági kutatásokban rendkívül fontos az úgynevezett konzisztenciavizsgálatok. A referátum rámutat arra, hogy a gazdasági döntésekkel kapcsolatos népgazdasági és vállalati hatékonyságmérési folyamatot elméletileg akkor tekinthetjük konzisztensnek, ha az azonosan ismert, lehetséges döntések halmazából ugyanazon döntéshalmaz kiválasztásához vezetnek. Természetesen népgazdasági és vállalati szinten nem azonosan ismert a lehetséges döntések halmaza, illetve azok az információk, amelyek a hatékonyság kritériumain túl az optimális halmaz kiválasztásához szükségesek. A variánsok és a hozzájuk tartozó információk egy része a központ, más része a vállalatok számára hozzáférhetőbb, még akkor is, ha figyelembe vesszük az irányító szervek és a vállalatok közötti kommunikáció jelentőségét is.

A tanulmány a termelés erőforrásainak arányait és a népgazdasági optimum követelményét boncolgatva arra a következtetésre jut, hogy a nyereség eszköz—bér arányától függő felosztása nem szükségképpen ellentétes a termelési tényezők optimális kombinációjának követelményeivel.

A referátum a különböző hatékonysági és konzisztenciavizsgálatoknak a magyar iparban nyert eredményeit is tartalmazza és a jövedelemképződés arányaira vonatkozóan kimondja: valószínűleg nem járunk messze az igazságtól, ha a bérek normatív tiszta jövedelemhozamát mintegy 90—95 százalékra, a nettó eszközök évi normatív hozamát pedig 11—13 százalékra becsütlük.

Sajátos funkciója lehet a tiszta jövedelemhozamok és a nyereséghozamok összehasonlító elemzésének. Ha a normatív jövedelemhozamokhoz viszonyított arányuk jelentősen eltér egymástól, ez a népgazdasági és a vállalati szinten értelmezett gazdaságosság nagyobb állójára utalhat. Az eltérések okainak elemzése elvezethet mind az ár és a jövedelem-szabályozási rendszer, mind a gazdálkodás feltételeinek és módszereinek a kritikájához.

A piacképesség kritériumai

Molnár László, a közgazdaságtudományok kandidátusa, egyetemi docens a vállalatok piacképességének belső feltételrendszeréről szól előadásában. Először azt vizsgálja, hogy a vállalatoknak milyen környezeti hatásokat kell figyelembe venniük. Például a népgazdasági tervet, a vertikális és a horizontális

együttműködés kapcsolatát, valamint a fogyasztói magatartást.

Megállapítja, hogy a marketing a vállalatvezetés fontos területévé fejlődött. Olyan eszközrendszert és műveletelmzési módszert fejlesztettek ki, amelyekkel mélyebbre lehet hatolni, tisztábban lehet látni (főleg előrelátni) a piaci folyamatokban és áramlatokban.

Az egyén és a társadalom érdekes viszonyosságának realizálása érzékenyen reagáló társadalmi mechanizmust igényel. A szükségleteket nem szabad pusztán a fiziológiából levezetni. De fennáll annak a veszélye is, hogy a normatív kidolgozó tervező a saját képére formálva képzelettel a fogyasztói igényeket. Mindkét módszer abszolutizálása hibákhoz vezet és lassíthatja a gazdasági fejlődést, mivel a fogyasztó és a normatív készítő értékítélete statikus.

Az előadó szerint a piacképes vállalat kritériuma, hogy az áru kínálata megfelelően a fogyasztói igénynek, fejlesztési és üzletpolitikája alkalmazkodjék a várható kereslethez újításra való törekvés jellemzi mind vételi, mind értékesítési tevékenységében, s végül megbízhatóan együttműködő partner legyen.

Ezt követően a referátum a termelésben lezajló folyamatoknak (a technikai haladás meggyorsulása, a tömegszerűség növekedése, az állami beavatkozás erősödése, a növekedéshez szükséges anyagok biztosítása) piacképességgel összefüggő problémáit foglalkozik. Kitér a fogyasztásban lezajló változásokra is, a minőségi igényeknek és a fogyasztói kultúra színvonalának növekedésére és a divatérdeklődés erősödésére.

Az előadás foglalkozik a piacszerzés fogalmi kérdéseivel is. Tapasztalatok szerint a vállalatok piaci magatartását (akcióikat, kapcsolataikat és szervezetiüket is) nemcsak ágazathoz és nagyságrendekhez kapcsolható motívumok alakíthatják. Gyakran elsődlegessé válik az, hogy a piac milyen síkjához tartoznak, gazdálkodásukat a monopolisztikus vagy a versenyhelyzet határozza-e meg, továbbá: hogy működési körük (ágazatuk) dinamikus vagy stagnáló irányzatú-e stb. Az előbbieket miatt is egyre indokoltabbá válik gazdaságunkban azoknak a viszonyoknak a tanulmányozása, amelyek az osztályozás alapjául — az ágazathoz való tartozás vagy a méretek helyett — a piaci pozíciók és kapcsolatok rendszerét tekintik.

Korszerűsödési ráta

Erdős Tibor, a közgazdaságtudományok doktora, egyetemi tanár előadásában a beruházások és a gazdasági növekedés makroökonomia szintű összefüggéseit tárgyalja.

A tanulmány először a korszerűsödési ráta fogalmát tisztázza: „... vizsgálattomban a korszerűsödés az újonnan gyártott termelőberendezések termelékenység-növelő hatását, illetve képességét jelenti, amely egy koeficiens segítségével fejezhető ki. Ha a korszerűsödési ráta 1,02, ez azt jelenti, hogy egy adott évben gyártott gép 1,02-szer, vagyis 2 százalékkal nagyobb termelékenységű elérését teszi lehetővé, mint a megelőző évben készült hasonló rendeltetésű gép.”

A korszerűsödési ráta műszaki fejlesztést tükröz, de nem azonosítható a nemzetgazdasági méretekben ténylegesen végbemenő műszaki fejlődéssel.

A korszerűsödési ráta a műszaki fejlődés alapja, a műszaki fejlődés pedig a termelékenység növekedésének — hosszabb időközre tekintve — legfontosabb tényezője. (Ez persze nem azt jelenti, hogy a termelékenység növekedése kizárólag a műszaki fejlődéstől, és így a korszerűsödési rátától függ.)

Ezt követően Erdős Tibor azt vizsgálja, hogy változatlan korszerűsödési rátát feltételezve a termelőberendezések pótlása hogyan hat a gazdasági növekedésre. Megállapítja, hogy amennyiben a pótlás a termelőberendezés-gyártó szektortól vásárolható legmodernebb gépekkel történik és a pótlás egyenletes, akkor a pótlással együtt nő a termelékenység, mégpedig a korszerűsödési rátával megegyező ütemben.

A pótlás azonban nem egyenletes, hanem hullámzó. Ennek társadalmi formáiként különböző okai lehetnek. (Pl. a kapitalizmusban a termelés ciklikus alakulása.) Amennyiben a termelőberendezések kicserélése a megelőző időszakhoz képest hanyatlók, változatlan korszerűsödési ráta esetén is ingadozó a termelékenység növekedési üteme.

A pótlás tömegessé válásakor a korszerű technika nagyobb arányban

kerül be a termelésbe, mint korábban, ennek megfelelően a termelékenység növekedési üteme meghaladja a korszerűsödési rátát. Ellenkező esetben, mivel a modern technika üzembe helyezése lassul, a termelékenység növekedési üteme a korszerűsödési ráta alá csökken. Az első esetben a termelőberendezések átlagos életkora csökken, a másodikban emelkedik. Ha egyéb termelékenység-növelő tényezőktől eltekintünk, mindig a berendezések átlagos életkorának csökkenésekor haladja meg a termelékenység növekedési üteme a korszerűsödési rátát. Rövid időszakban a pótlási, illetve kicserélési hányad megnövekedése a termelékenység növekedési ütemét emeli, csökkenése pedig az ütemet csökkenti. Az ütemingadozás centruma a korszerűsödési ráta. Hosszabb időszakban a termelékenység növekedési üteme a kicserélési hányad nagyságával szemben közzömbe, az egyedül a korszerűsödési ráta nagyságától függ. Az előadó a beruházási hányad és a termelékenység alakulása közötti kapcsolatról szövege utal arra, hogy bár a beruházási hányad a termelékenység növekedési ütemét hosszabb időközben nem határozza meg, adott átlagos termelékenység-növekedési ütem viszont már erőteljesen befolyásolja a beruházási hányad nagyságát.

Az erkölcsi kopással kapcsolatban rámutat arra, hogy nála az erkölcsi kopást alapjában véve a korszerűsödési ráta, illetve a termelékenység növekedési üteme határozza meg, nem mondhatjuk, hogy mértéke kizárólag a korszerűsödési ráta függvénye. Az önköltség és a piaci árak egybevetése dönti el végső soron a berendezések alkalmazási idejét. Az önköltségnek pedig vannak termelékenységen kívüli tényezői is. Ilyen maga a reálbér színvonal, annak aránya a termelékenységhez képest, a vállalati nyereséget terhelő adók stb. Amennyiben a bérek aránya a termelt új értékhez képest magas, ugyanazon korszerűsödési ráta mellett hamarabb válik gazdaságtalanná a régen beruházott gépek alkalmazása, mint alacsonyabb bérek esetén. A magas bér a gépek gyorsabb kicserélésére ösztönöz. Ugyanilyen hatással van a bérek után kivetett, de a vállalatok által befizetendő adóknak, járulékoknak. De hasonló hatása van a vállalati nyereségadónak is. A vállalati nyereségadó társadalmi szinten nem költség, de a vállalat számára költség. Ez ugyanúgy fedezhető, mint a bérköltség. Nagyobb vállalati nyereségadó a termelőberendezések erkölcsi kopását gyorsítja, a kisebb adó fékezi. A bérek, bérjárulékok, vállalati nyereségadók azonban akkor lehetnek az erkölcsi kopás tényezői, ha a korszerűsödési ráta zérónál nagyobb, vagyis ha van műszaki fejlődés.

Kifejti, hogy a szocializmusban a bővítés természetesen törekvés azért, mert ez fontos eszköze a termelés növelésének, a szükségletek kielégítésének.

A szocialista gazdaságban a beruházási tevékenység, ezen belül még inkább az állóeszközök bővítése nagy részben a központi gazdasági irányító szervek döntésétől függ. A központi irányítás számára pedig természetes, hogy a lakosság életszínvonalának növelése, a gazdasági egyensúly biztosítása, a gazdasági növekedés fokozása érdekében az állóeszközök, időszakonként más-más konkrét arányú bővítése szükséges.

Erdős Tibor kiemeli, hogy a beruházási hányad egyoldalú megnövelése hosszabb időszakban nem váltja ki a termelékenység növekedési ütemének emelkedését, de egyúttal járhat a termelés növekedési ütemének tartós megemelkedésével akkor, ha a növekedés forrása nagyrészt az új munkaerő alkalmazása és nem a termelékenység emelkedése. Az összefüggés tehát nem feltétlenül ugyanaz a termelés és a termelékenység növekedési üteme esetében. Ha a termelékenység növekedési üteme emelkedik, a korszerűsödési ráta emelkedése, vagy a termelés társadalmi szerveztségének tökéletesedése következtében, akkor általában következik a beruházási hányad növekedése, illetve nagyobb ütemnek nagyobb beruházási hányad felel meg. Ha a korszerűsödési ráta növekedése miatt nő a termelékenység üteme, akkor rendszerint nőnie kell mind a pótlási, mind a bővítési hányadnak. Ha viszont a termelékenység üteme egyéb okból emelkedik, akkor csupán a bővítési hányadnak kell növekednie. A termelékenység növekedési üteme azonban nem lehet nagyobb hosszú időn át anélkül, hogy a korszerűsödési ráta emelkedne, ezért végülis az a szabályszerű, hogy nagyobb termelékenység-növekedési ütem nagyobb beruházási hányaddal jár együtt.

Wissel Iván